

Föreningen Islandssamlarna
c/o Per Hanner
Wittstocksgatan 2
115 24 STOCKHOLM

Rapport maj 1983
(Nr 54)

Hej kära vänner!

Här kommer nu säsongens sista rapport, som påskyndats för att hinna ut före den 1 juni, då portot stiger. Genom bl.a. ett antal goda och snälla bidragsgivares insatser har jag denna gång möjlighet att bjuda på åtskilligt som jag hoppas skall intressera, om både gammalt och nytt och med inslag från både Islands, Färöarnas och Grönlands filateli.

Vårsäsongen avslutades för Stockholms del med ett verkligt glatt och trevligt vårmöte ute i Brottbys hos Berit och Bernhard Beskow, för vars stora gästfrihet alla deltagarna tackar så hjärtligt. Vi hade också stor tur med vädret.

Mindre väl gick det med vårauktionen. Omsättningen blev bara 15 à 16 tkr (resultatlista kommer med nästa rapport), och det var närmast katastrofalt, ty en omsättning på 25 - 30 tkr behövs för att vår låga provision skall täcka kostnaderna. Mot bakgrund av detta och det något nedslående resultatet även av höstauktionen i Göteborg har styrelsen i samråd med styrelsen i Göteborgs-klubben beslutat att icke ordna någon auktion i höst. Vi kan däremot tänkas gå ut med en offert till fasta priser, till vilken medlemmarna kan lämna in material. Till den saken återkommer vi i första rapporten i höst.

Cirka 17 % av våra medlemmar har ännu inte betalt årets medlemsavgift. Är Du inte alldeles bombsäker på att Du betalt, tag och kontrollera i listorna på felande avgifter på nästa sida om Ditt nummer står där. Gör det så, ber jag Dig ordna vårt lilla mellanhavande med det allra snaraste och före sommaren!

Till slut önskas Ni alla en skön och god sommar. För egen del hoppas jag dock att Stockholms väder blir mindre stekhet än förra sommaren - det blir lättare att sitta och arbeta med stämpelhandboken i så fall.

Sekreteraren

Höstens och
(i Göteborg)
sommarens
sammanträden

Stockholm. Lokal Tony Bjellefors' kontor, Drottninggatan 56, 4 tr.
Tid kl. 19.30.

Tisdagen den 6 september: Pelle Hanner kåserar kring Islands postanstalter och stämplars i anslutning till stämpelhandboksarbetet

Tisdagen den 4 oktober Ämnen för de tre senare sammanträdena
Tisdagen den 8 november inte ännu bestämda. Minst ett hoppas
Tisdagen den 6 december vi kunna ägna åt Grönland. Närmare besked i nästa rapport.

Göteborg. Lokal Danska Sjömanskyrkan, Drottninggatan 17-19.
Tid kl. 19.30 den andra och fjärde onsdagen i månaden.
Under sommarmånaderna blir det möten den 8 juni och den 24 augusti.
Betr. program, se annons i Göteborgs-Posten söndagen före mötesdagen.

Ny sekreterare i Göteborgs-klubben Vid senaste årsmötet i Islandsklubben i Göteborg lämnades sekreterarposten obesatt. Göteborg har nu kompletterat styrelsen genom att till sekreterare och bibliotekarie utse Hans Ledin.

Årsavgifterna för 1984 Efter att ha samrått med styrelsen för Göteborgs-klubben har föreningens styrelse nu utnyttjat den fullmakt som den erhöll vid årsmötet i Stockholm i februari genom att på sammanträde den 7 maj besluta om en höjning av nästa års avgift - utom för ungdomar - med 5:- kr. Årsavgifterna för 1984 blir härigenom:

för S-medlemmar (Stockholms-området)	40:-
för G-medlemmar (Islandsklubben i Göteborg)	40:-
för ungdomar	10:-
för alla övriga	35:-

Obetalda medlemsavgifter för 1983 Du som inte med hundra procentig säkerhet vet med Dig att Du betalt medlemsavgiften, se hit! Se efter om Ditt medlemsnummer (vilket, som Du vet, finns både på kuvertet från föreningen och i medlemsförteckningen) finns med i listorna nedan. Om så är fallet, skynda Dig att betala, så att Du inte behöver riskera att åka ur medlemsregistret.

Vi listar här numren på de medlemmar, som intill den 10 maj ännu ej betalt.

a) Följande skall betala 35:- kr till postgiro 26 73 70-5, Islandsklubben i Göteborg:

97 G	165 G	323 G	403 G	449 G	548 G
104 G	228 G	329 G	414 G	489 G	564 G
148 G	300 G	360 G	428 G	536 G	578 G
154 G	319 G	390 G	433 G	537 G	594 G

b) Följande skall betala till postgiro 40 29 57-5, Föreningen Islandssamlarna eller - om de inte bor i Sverige, Danmark eller Norge - sända beloppet till Per Hanner, Wittstocksgatan 2, S-115 24 Stockholm. Beloppet är 35:- kr, om numret efterföljes av ett S (= bor i Stockholms-området), eljest 30:- kr (se dock not x i vissa fall):

152	275 S	363 x)	498 x)	539 S	581
241	302	382	500	540 x)	582
254 S	312	455	506	549	583
262	317	461 S	527 S	552	
266 S	347	468	534 S	569	
268	357	492	538 S	573	

x) De så markerade har visst tillgodohavande från inbetalningar tidigare år, nämligen följande
363 20:- 498 15:- 540 5:-
och kan alltså minska inbetalningen med angivna belopp.

De som sålunda skall betala kan samtidigt, om de vill, erlægga årsavgiften för 1984, som är 5:- kr högre än de för 1983 angivna beloppen.

Till medlemmar utanför Sverige, Danmark och Norge: Skicka beloppet helst i svenska sedlar. Vi kan emellertid också ta emot betalning i (US) dollarsedlar, varvid 5 dollar täcker årsavgiften (kr 30) för 1983 och 10 dollar avgiften (kr 65) för både 1983 och 1984.

Ännu en
avart på
Två Kungar?

I anslutning till vår bilaga till förra rapporten - Leif Fuglsigs artikel "Avarter av märkena i serien Två Kungar" - skriver Ólafur Elíasson:

Av Facit 96 (Två Kungar 10 aur, vattenmärke kors) har jag ett märke med plåtsår (?) utanför själva märkesbilden. Det är, liksom märket, i röd färg och ser ut som en nedåtriktad pilspets i höjd med E i FRIMERKI på högra sidan. Placeringen är C7-D7 enligt "Thirkell position finder". Jag har sett flera märken med denna pilspets. Nu undrar jag om placeringen i arket är känd och om den finns i hela upplagan.

Den frågan får vi låta gå vidare till Leif Fuglsig och danska "Islandsgruppen".

Nyheter på
datum-
fyrblockens
område

Ingen rapport kan tydligen ges ut utan att något nytt finns att rapportera om datumfyrblocken. Våra rapportörer, denna gång främst Sveinbjörn Blöndal, Folmer Østergaard och Eidur Árnason, har kommit med flera nyheter, varav en är en stor sensation.

a)

Först skall vi emellertid rätta ett fel i Rapport 53, s. 7. På tal om nytrycket av 50 aur gårdsmyg i brunare färg och om hur det i övrigt kan skiljas från första tryckupplagan skrev vi där:

"Härtill kommer, som Engel Angberg påpekat, att nytrycket har vitare papper". Detta är fel, och felet har ej begåtts av Engel Angberg utan av rapportredaktören. Vad Engel har påpekat är nämligen att första trycket (1981) har vitare papper än nytrycket, vars papper är mera "tonat".

b)

Sveinbjörn Blöndal rapporterar in en verkligt sensationell nyupptäckt. Det allra tidigaste märket med datumfyrblock, Facit 541 Stephan G. Stephansson, har tidigare bara noterats för ett enda tryckdatum, nämligen 30.5.75, och detta märke har varit det enda med bara ett datum. Nu, nära 8 år efter utgivningen, har det konstaterats att det även finns ark tryckta 29.5.75. Sveinbjörn har sänt bild av ett sexblock med detta datum, så det är inget tvivel om saken. Att det har dröjt så länge innan något sådant ark kommit till allmän kännedom tyder på att en ytterst liten del av upplagan tryckts den 29.5.

c)

Av märket Facit 618, 400 aur med bild av en ko, har det kommit ett nytryck. Kända tryckdatum är hittills 7.1.83, 8.1.83, 10.1.83 och 14.1.83. Åtminstone hittills har ingen rapporterat att denna upplaga skiljer sig från den första på annat sätt än genom datumen.

Dubbelt brev-
kort Facit nr
9 typ III
finns
ostämplat

För helsakssamlarna kan det vara värt att nämna, att ett kort som av Facit betecknats som okänt ostämplat nu visats existera i detta skick. Det gäller det dubbla brevkort 10+10 aur med I GILDI-påtryck, som Facit givit nr 9, typ III. I Ringströms katalog har det nummer 10 typ III, och där har det redan tidigare upptagits som känt ostämplat. Redaktören för Rapport har själv sett kortet och kunnat kontrollera riktigheten. Detta kort måste vara mycket sällsynt.

Ny bok om
Grönlands
frimärken
av Torben
Hjørne

I rapport nr 52 talade vi om att vår medlem Torben Hjørne i Århus efter fleråriga studier av grönländsk posthistoria hade en serie om fyra böcker om denna under utgivning och att band 1, som handlar om paketadresskortet, hade utkommit.

Nu kan vi berätta, att ett nytt band blivit färdigt, och det är också ett mycket intressant band. Det heter "Grönlands Posthistoria, Bind 3, Pakkeporto + Frimærker" (band 2 är ännu inte utkommet). Band 1 var på engelska, men band 3 är på danska med stora delar av texten återgivna även på engelska. Det nya bandet behandlar alltså paketpostmärkena samt frimärkena fram till 1957 års emission, alltså den egentligen intressanta delen av den grönländska frimärkshistorien.

Boken är på 224 sidor med 217 illustrationer (visande bl.a. avarterna på pakke-post-märkena) och 28 tabeller, vilket ger en föreställning om den noggrannhet, med vilken Torben Hjørne redovisar sitt material. Han har gjort betydande nyupptäckter som medför att alla specialkataloger (bl.a. Facit) måste ändra åtskilliga gamla felaktiga uppgifter och kanske också prissättningen i en del fall. Påtrycksserien "Danmark befriet" har en säregen tillkomsthistoria, som skildras utförligt.

Det förefaller oss som om en seriös Grönlands-samlare knappast kan vara utan denna bok. Den är vackert inbunden och finns hos välsorterade frimärkshandlare men kan också beställas direkt från Torben Hjørne, Box 536, DK-8100 Århus C, enklast genom insättning på hans danska postgiro nr 6 03 85 73 av priset, som är 200 danska kronor, samma som band 1. Ange vilket band beställningen avser.

Nytryck av
Grönlands
paketpost-
märken

Som Torben Hjørne redovisar i sin bok var det så att när en ny tryckupplaga skulle tillverkas 1937 av 10-øres pakke-porto-märken, meddelade klichéanstalten att de tidigare klichéerna för dessa märken "förstörts och smälts ned". Detta var inte sant, det har nu visat sig, ty nu 1983 har dessa äldre originalklichéer och motsvarande för 1- och 5-øres-märkena kunnat användas för ett officiellt nytryck, som Ministeriet for Grønland har låtit framställa. Det rör sig för övrigt om ett helt set av 5 små ark med bl.a. färgvarianter motsvarande de ursprungliga upplagorna. Nytrycken är försedda med ett tryck på baksidan, som anger att det är fråga om ett nytryck, men varför skulle inte en Grönlandssamlare, som saknar de dyra pakke-porto-märkena i original, kunna sätta in dessa nytryck i sitt album? Det lär f.ö. komma nytryck av andra valörer senare. Det set som nu utkommit kostar 45 danska kr. Den intresserade kan få upplysningar i en folder som kan rekvideras från Ministeriet for Grønland, Hausergade 3, DK-1128 København K.

Automat-
häfte nr 2
från Färöarna
har schack
som motiv

I anslutning till den första serien av Färöarnas frimärken 1975 gavs det ut ett frimärkshäfte för försäljning i automat med ett nominellt värde av 2 krónur. (Detta häfte har varit åtskilligt överspekulerat. Det torde finnas stora lager av det på samlarhänder.)

Nästa automathäfte har kommit den 2 maj i år, och nu är häftets nominalvärde 15 krónur. Det innehåller 6 märken à 250 oyru och är ett "kombinationshäfte" med två olika frimärksbilder, som sitter omväxlande i häftet. Märkena föreställer två gamla schackpjäser mot en schackbrädesrutig bakgrund.

Valet av motiv är intressant. Schack är ju ett mycket gammalt spel, som också i Norden spelats under många hundra år. (Esaias Tegnér lät ju i Frithiofs saga huvudpersonen, vikingen Frithiof, spela

schack - vem minns inte brädet där "silver var varannan ruta, och varannan var av guld". Men den tidens spel liknade mer vårt nuvarande brädspel än vad vi kallar schack.) Både på Färöarna och i Island är intresset för schack särdeles stort. Man kan påminna om att islänningarna fick världsmästarmatchen 1972 mellan Boris Spassky och Bobby Fischer förlagd till Reykjavík och utgav ett frimärke till minnet av denna maratonmatch.

Att schack heter "talv" på färöiska framgår av det nya häftets omslag. I Island heter det "skák", såsom framgår av 1972 års frimärke, men man säger också "tafl" om schack och andra spel på bräden, och så sade också våra nordiska förfäder. Det är alltså samma ord som nutida svenska "tavla".

Första
NORDIA 84-
blocket

Isländska postverkets försäljning av första blocket till NORDIA 84, vilket gavs ut den 7 oktober 1983, avslutades den 1 april 1983. Eftersom detta meddelades en tid i förväg, är det sannolikt att en betydande privat upplagring ägt rum.

Ännu en
färja till
Island och
Färöarna

Det går tydligen brant uppåt för bilfärjetrafiken till Island. I förra rapporten kunde vi berätta om en ny isländsk färjelinje direkt till Reykjavík från Tyskland och England. Nu läser vi i "News from Iceland" att även färöingarna, som var pionjärer, skall utvidga. Den lilla färjan Smyril kommer att efterträdas av ett större skepp. Detta har tidigare hetat Gustav Vasa - tydligen en av de bilfärjor som gått mellan Helsingborg/Malmö och Travemünde - och den är lika stor, c. 8.000 ton, som islänningarnas nya färja. Liksom tidigare kommer Färölinjen att gå från hamnar i Norge, Danmark och Skottland till Tórshavn på Färöarna och Seydisfjörður i östra Island. (Den erhållna uppgiften anger inte klart, när båtbytet på Färö-linjen äger rum.)

Ett udda
"datumfyr-
block"

Vi har ju här i rapporterna ägnat datumfyrblocken på de i franska postverkets tryckeri framställda isländska märkena ett visst (kanske enligt någras uppfattning ett alltför stort) utrymme. För ordningens skull skall vi emellertid anmäla, att det även finns ett annat modernt isländskt frimärke, ur vars ark man kan taga ut "datumfyrblock".

Det gäller märket (Facit 564) Islands turistförening 50 år, emitterat den 12 december 1977. Detta märke trycktes i Schweiz, tydligen hos schweiziska postverket. Arken består av 10 rader à 5 märken. I vänstermarginalen har tryckdatum angetts på två ställen, dels framför rad 1 + 2, dels framför rad 6 + 7. Vill man ha ett datumfyrblock, kan man alltså få ett med märkena nr 1, 2, 6 och 7 i arket och övre marginal eller ett med märkena 26, 27, 31 och 32. Det tryckdatum vi känner till är 24.XI.77. Finns det andra? (Facit listar dessa fyrblock men anger felaktigt märke 35 i st.f. 32.)

Ett bidrag till
förståelsen av
den ojämna
prissättningen
av äldre
ostämplade
märken

Tag gärna fram Din priskatalog, innan Du börjar läsningen av detta, och slå upp priserna på ostämplade isländska märken, utgivna under perioden 1900-1940.

När man studerar frimärkskatalogerna slår det en ofta, hur olika sällsynta och därmed olika högt prissatta märkena är. De stämplade märkenas pris bestäms ju i stort sett av upplagestorlekarna, om inget särskilt moment påverkat märkenas användning (t.ex. en portoändring). Men för de ostämplade märkena föreligger ofta till synes oförklarliga prisskillnader. Låt oss ta ett exempel: Christian X

20 aur blå, utgivet 1920 i en upplaga av 281.600, noteras (i Facit Special 1983) ostämplat i 7 kronor, medan samma valör i brun färg, utgivet 1922 med upplaga 1.559.600, är prissatt ostämplat till 225 kronor.

Exemplet visar att upplagans storlek ingalunda är avgörande för de ostämplade märkenas större eller mindre frekvens i marknaden. Viktigare är hur stora kvantiteter som köpts upp av investerare och spekulanter, vilket i sin tur avgörs av bl.a. märkets nominalvärde och konjunkturförhållandena vid märkets utgivande och under dess normala kurseringstid (under lågkonjunktur blir det mindre upplagrat). En ytterligare faktor, och den torde förklara prisskillnaden mellan märkena i exemplet, är hur länge märket funnits att köpa genom postverkets frimärksförsäljning. Märken som funnits till salu i decennier efter sin utgivning har kunnat lagras upp av spekulanter i väsentligt större utsträckning än de som tidigt slut-sålts.

Vår ordförande Bernhard Beskow har vid genomgång av sina gömmor hittat två gamla listor från åren 1940-1941, utgivna av Frimerkjasalan (isländska postverkets frimärksavdelning) och upptagande vad som kunde köpas då till nominellt värde. (Vid denna tid var en isländsk krona värd c. 60 svenska öre.) Dessa listor ger i många fall hela förklaringen till att många äldre frimärken ännu står i förhållandevis låga priser i ostämplat skick.

Intressant är att F-salan fortfarande sålde märken, som blivit ogiltiga för frankering - i själva verket dominerar dessa listorna. Bland dessa märken återfinns vi vår Christian X 20 aur blå från exemplet ovan, medan 20 aur brun icke oväntat saknas i listorna.

Låt oss i övrigt ta några exempel på listornas innehåll. I GILDI-märkena från 1902 fanns kvar i alla de valörer (utom 5 aur), som fortfarande noteras till låga priser. Av Christian IX-serien från 1902 kunde 1940 alltså köpas alla valörer utom 3, 4, 5 och 6 aur. Två kungar med vattenmärke krona var också rikligt företrädd, här saknades bara 1 eyr samt 3, 5, 6 och 10 aur. Av samma serie med vattenmärke kors fanns däremot bara 4 och 10 aur kvar. Frederik VIII 1912 fanns i listorna med högvalörerna från 50 aur och uppåt. I 1930 års stora Alltings-serie var bara 3 och 50 aurar samt 10 aurar falcken utsålda 1940, och Zeppelin-påtrycket fanns kvar i 1- och 2-kr-valörerna. Av äldre tjänstefrimärken, allt ifrån I GILDI, fanns också många valörer kvar att köpa.

För att sedan nämna några frimärken som ej längre fanns kvar skall vi tala om att av alla Christian X-märkena fanns i 1941 års lista kvar endast följande: 20 aur blå 1920, 25 aur röd 1921, 7 aur grön 1933, de två nyssnämnda Zeppelin-märkena och 1937 års jubileums-serie (10, 30, 40 aur) samt några tjänstevalörer. 1925 års "vyer och byggnader" var sedan länge slutsåld, liksom de två lägsta valörerna av Gullfoss 1931 och Jochumsson-seriens valörer 5 och 7 aur.

Allt som fanns kvar 1940 är ju inte helt billigt i dag. Särskilt högvalörerna, t.ex. 5-kronorsmärkena, är dyra, helt enkelt för att det var dyrt att lagra upp dem och för att efterfrågan är stor från alla dem som vill ha serien komplett. Och Alltingsserien 1930 är dyr, trots att den kunde köpas så länge, på grund av både sina högvalörer och seriens väldiga popularitet. Vilken Islandssamlare kan motstå frestelsen att skaffa denna serie, den pampigaste som ut-givits i Norden, till sitt album?

Avstämplingen av isländska skildingmärkena (Walther Fenger)

Från vår medlem Walther Fenger i Aabyhøj har vi fått nedanstående inlägg (här översatt från danskan). Fenger skriver att han med detta gärna vill få i gång en debatt om den fråga han behandlar.

"Vad är korrekt avstämpling av isländska skildingmärken?"

Vi vet att år 1870 den danska treringsstämpelein 236 levererades till Reykjavík och (troligen) 237 till Seydisfjörður. Vi vet också att dessa stämplat före 1873 skulle användas för att makulera frimärkena (de danska skillingmärkena), medan det på brevets framsida, vanligen i nedre vänstra hörnet, skulle slås på en ortsstämpel (med namnet i grotesk och datum i antikva = vad Facit kallar stämpel A).

Frågan är om man ibland nöjde sig med att bara makulera frimärkena (och alltså inte slog på någon ytterligare stämpel). Veterligen har det aldrig påträffats (kanske icke ens existerar) en A-stämpel SEYDISFJÖRDUR, men däremot en mystisk BERUFJORD. Och hur länge har användningen - som jag vill beteckna som illegal - av de danska stämplatna pågått i Reykjavík och Seydisfjörður efter ingången av 1873? Det har ju påträffats isländska skildingmärken med 237.

Under lång tid har man använt nummerstämpel 236 för makulering, ja t.o.m. efter skildingmärkena in på aurmärkenas tid (1876 - ?). Denna användning måste absolut sägas ha varit mot bestämmelserna och vara en form av efterstämpling (= avstämpling utanför den lagliga användnings- och giltighetsperioden). Ty 236 skulle bara användas på de danska skillingmärkena. Reykjavík och de nyöppnade postafgreidslorna (postexpeditionerna) fick sig tilldelade en ny stämpel med såväl ortsnamn som datum i antikva (= Facit stämpel B) år 1873 samtidigt med utgivningen av Islands nya skildingmärken och för makulering av dessa.

Detta antyder för mig, att även avstämpling av isländska skildingmärken med stämpel A är felaktig, såvida icke man i Reykjavík menat att märkena skulle avstämplat med ortsstämpel och att det funnits en kortare period då man blev tvungen att använda stämpel A, tills stämpel B kom till Reykjavík. Det finns de som anser det troligt, att man ibland, t.ex. när ett skepp skulle avgå, av tidspress såg sig tvungen att använda båda stämplatna, B och A, men jag är tveksam om detta kan vara riktigt. Naturligtvis kan en förväxling av stämplatna ibland ha skett. Men jag anser att det aldrig varit meningen att stämpel A skulle användas på isländska frimärken, även om det i varje fall finns ett bevarat brev med A-stämpel på 4 sk. den 7/5 1873, adresserat till Hvítanes (avbildad i Jónsbók, s. 67).

Stämpel B bör därför anses som det enda legala avstämplingsmedlet på isländska skildingmärken, bortsett från utländska stämplat, vilka kan förekomma då avstämpling skett i ankomstlandet på grund av att stämpel saknades vid avsändningen från Island (vanligast är nummerstämpel 1 = Köbenhavn). Stämpel B för Reykjavík var i bruk från 1873 till c. 1882/83, då den avlöstes av en stämpel med både ortsnamn och datum i grotesk och större diameter (Facit stämpel C 2). Denna stämplatyp tilldelades även nyöppnade postexpeditioner.

Från åren 1882/83 användes - endast i Reykjavík - också en liknande stämpel (Facit C 1) med samma diameter som A och B. Den avviker från stämpel A dels genom att datum är i grotesk, dels genom en annorlunda placering av bokstäverna (se min artikel i DFT 5/1980, återgiven i Rapport nr 44). Denna stämpel blev även, liksom C 2, använd till efterstämpling av till postverket inlämnade skildingmärken, som ju varit ur bruk sedan 1876 men som folk nu önskade få stämplat till samlarbruk.

Avstämpling med C 1 och C 2 är de enda "erkända" efterstämplingarna, men jag vill påstå att det finns åtskilligt flera, nämligen alla med nr 236 (237) och typ A. Det enda som kan modifiera denna uppfattning må vara om posten i Reykjavík under första halvåret 1873 har blivit fel informerad eller har slarvat ganska eftertryckligt."

Så långt Walther Fengers inlägg. Ja, detta tål väl att tänka på och att debattera. Det skulle vara intressant att få höra från de verkligt sakkunniga på den isländska posthistorians område vad de anser om Fengers ganska tillspetsade uttalande. Redaktören för Rapport skulle gärna vilja renodla debatten på följande sätt. För det första är det uppenbart att danska postverket aldrig någonsin återfordrade stämpel A och stämplarna 236 och 237 från Island. De låg kvar i Reykjavík (nr 237 troligen i Seydisfjördur). Antag nu att någon av dessa stämplars slogs på ett frimärke år 1874:

- a) Gjorde posten i Reykjavík ett fel, om den använde stämpel A då? Både A och B var ju ortsstämplor med datum.
- b) Gjorde man fel, om man då använde 236 i Reykjavík resp. 237 i Seydisfjördur? Dessa stämplor hade ju från början avsetts för makulering av frimärken, men de avvek ju helt från utseendet av en normal avstämpling vid denna tid.

En annan fråga i anslutning till Fengers funderingar är denna: Är det känt om B-stämpeln för Reykjavík blev levererad så tidigt, att den kunde tagas i bruk samtidigt med första användningen av de isländska skildingmärkena?

Vi har särskilt frågat Fenger, om hans inlägg skall tydas så att han anser att ett skildingmärke avstämplat med A- eller 236-stämpel borde prissättas lägre (i stället för, som nu sker, högre) än märken stämplade med B-stämpeln. Han svarar ja på denna fråga. Han menar vidare, att i en utställningssamling borde det markeras för A- och 236-stämplade märken, att de är intressanta men främst som exempel på ett missförstånd eller misstag inom Reykjavíks postkontor. Även dessa saker tål ju att diskutera.

(Till stämpeln BERUFJORD får vi troligen anledning att återkomma i någon av de närmaste rapporterna.)

Vad sade
instruktionen
om placeringen
av stämpeln?

Det kan vara passande att i anslutning till de frågor, som väckts av Walther Fenger, ta upp en annan fråga. Vid en diskussion under senaste sammanträdet i Stockholm sade vår ordförande, Bernhard Beskow, att han erinrade sig ha läst någonstans, att under den äldre frimärkstiden i Island gällde som instruktion för stämpelns påslagning, att den skulle placeras så att den endast delvis kom på frimärket. Enligt Bernhard skulle närmast en hörnstämpling ha varit föreskriven, och de postanstalter, som satte stämpeln mitt på frimärket gjorde fel. Bland åhörarna kom flera med protester. Man menade, att all erfarenhet pekade mot att de postanstalter, som verkade att sköta sig och sina stämplor ordentligast också var de som normalt satte stämpeln mitt på frimärket och "klockan 12". Fanns det en instruktion för stämplingen var det därför troligast, att det var sistnämnda form av avstämpling som motsvarade instruktionens.

Nu vill vi gärna höra, om någon av mästarna på den äldre isländska posthistorien kan besvara denna fråga. Fanns någon instruktion för området, och vad sade i så fall instruktionen?

5 aur blå
av 1876

Ett av de s.k. "svåra" bland Islands klassiska märken är som bekant 5 aur blå. Detta märke utgavs i den första serien av aurmärken, som avlöste skildingmärkena den 1 augusti 1876. De andra märkena i serien var 6, 10, 16, 20 och 40 aur. Av dessa bytte valörerna 5, 20 och 40 aur färg 1882, varför märkena i den första färgen var i omlopp en rätt kort tid och trycktes i små upplagor.

Av 5 aur blå trycktes enligt Jónsbók två upplagor: den första år 1876 i 40.000 ex., den andra 1878 i 50.000 ex. Som de flesta islandssamlare vet, finns märket också i två olika tandningar, dels perf. $14 \times 13\frac{1}{2}$ (Facit nr 9), dels perf. $12\frac{1}{2}$ (Facit nr 23). I Facit är den senare något oegentligt inplacerad bland märken i perf. $12 \frac{3}{4}$, en tandning som började användas först i slutet av 1895.

Den som har Rapport maj 1979 eller danska NFT nr 1/1979 kan där läsa om tandningen på skilding- och aurmärkena. Bl.a. påpekades där, att 5 aur blå för Island var det sista märket som perforerades med den gamla linjetandningsmaskinen, tandning $12\frac{1}{2}$ (som också använts för de grovtandade skildingarna) och att tandningsnålarna då var i mycket dåligt skick, vilket ger upphov till rufftandning. Detta bör ha ägt rum under 1876 enligt artikeln.

Det ligger nu nära till hands att antaga, att den första upplagan (1876) blev tandad $12\frac{1}{2}$ i sin helhet och den andra (1878) likaledes helt tandad $14 \times 13\frac{1}{2}$. Men helt säker på detta kan man inte vara, ty 1876 fanns i tryckeriet även den maskin, som gav tandning $14 \times 13\frac{1}{2}$.

För att få belägg för antagandet behöver man brev, vilka kan ge upplysning om årtalet för användningen av märkena i vardera tandningen. Lösa märken duger inte, eftersom Islands poststämplor på den tiden saknade årtal. Men brev med 5-aur-märken är stora sällsynheter och inte alla ger någon indikation om årtalet. Därför är det extra intressant, att bland de brev i Islands Riksarkiv, som första gången visades på Frímex 1982 i Reykjavík (se Rapport nr 51), fanns hela tre objekt med den sällsynta 5 aur blå och årtalsbestämda. Vad visar nu detta?

- 1) Ett brev skrivet i Stýkkishólmur 26.4.1878 har två grovtandade 5 aur blå (+ 10-aur-märke).
- 2) Ett brevkort från Reykjavík, som försetts med 5 aur blå som tilläggsporto, är skrivet 29.11.1879. Märket är fintandat.
- 3) Ett brev stämplat Bjarnarnes och skrivet 8.7.1882 har två 5 aur blå fintandade.

Eftersom 1878 års tryckupplaga knappast kan ha nått fram till Stýkkishólmur under vintern 1878 ger alltså dessa brev ett starkt stöd för tanken att 1876 års tryck hade tandningen $12\frac{1}{2}$ och 1878 års perf. $14 \times 13\frac{1}{2}$.

Har någon lycklig medlem ett årtalsbestämt brev med 5 aur blå vore vi glada att få veta datum och tandning till ytterligare bestyrkande eller eventuellt förkastande av detta antagande.

(Det kan tilläggas, att Facit sedan många år tycks bygga på att antagandet är riktigt, ty upplagan för Facit 23 anges till 40.000 och för Facit 9 till 50.000. Dock har man där inte tagit den slutliga konsekvensen härav genom att ange utgivningsåret för Facit nr 9 till 1878.)

Två färöiska
frimärksserier
av stort kul-
turhistoriskt
intresse

Till omväxling med våra redogörelser för motiven på nyutkomna isländska märken skall vi här ägna litet plats åt två intressanta färöiska serier. Det är 1981 års serie om två märken med folkdanser ("Europa III" - Facit 65-66) och 1982 års 4 märken som tagit sitt motiv från folkvisan "Harra Pætur og Elinborg" (Herr Peter och Elinborg - Facit 77-80).

Med dessa två serier har Färöarnas postverk gett oss en påminnelse om något, som är ett speciellt och berömt inslag i öarnas kultur- och umgängesliv - nämligen hur de från medeltiden stammade formerna för dans och beledsagande sång levt kvar på Färöarna och där är levande tradition. En gång långt bort i tiden var ringdanser till sjungna ballader (utan instrumentalt ackompanjemang) den dominerande dansformen i norra Europa och icke minst i Norden. Vi kan citera ett stycke ur E.N. Tigerstedts "Svensk litteraturhistoria":

"Tack vare skildringar och avbildningar från äldre tid, men främst tack vare den levande allmogetraditionen - sådan vi bl.a. finner den på Färöarna - kan vi bilda oss en ganska god föreställning om hur folkvisan eller balladen - ordet betyder dansvisa - framfördes. Det skedde under dans och sång, ofta i det fria. Dansen var inte en pardans som den moderna sällskapsdansen, utan de dansande - män och kvinnor - bildade en öppen eller slutna kedja genom att hålla varandras händer och röra sig åt samma håll. Dansen leddes av en försångare, som uppstämde visans inledning, omkvädesstammen med omkvädet eller enbart det senare, vilket sedan upprepades för varje strof av de andra dansande, som inte behövde inskränka sin medverkan härtill, utan sjöng så mycket de kunde av texten."

Denna form av dans och gemenskap kring dansen och visan har alltså levt kvar längst på Färöarna, naturligtvis främst på grund av dessa öars isolerade läge. Man har samlats och samlas ännu till danskvällar, där man ägnar sig åt ringdans (med det enkla stegschemat: två steg till vänster, ett till höger) och liknande danser, givetvis med deltagarna i nationaldräkt, och där visorna föredras av en försångare.

Av de två märkena i folkdansserien återger 200 oyru-märket ringdansen, medan 150 oyru-märket visar en "banddans". Hur denna dans går till ser man lätt av märket, och man igenkänner ett schema som förekommer i många lokala folkdanser från olika håll i Norden. Vad som är speciellt i den här dansen är bandet, som är ett strumpeband ingående i den manliga nationaldräkten.

Intresset för folkdans är ju stort i alla nordiska länder, men den speciella kombinationen av en nästan "rituell" långdans med de gammaldags folkvisorna med sina många strofer och stående omkväde är väl numera speciell för Färöarna. Visorna kan vara av både yngre och äldre datum. De äldsta har sitt ursprung i medeltida riddarballader, vilket i förbigående sagt erinrar om att denna form av dans och sång först uppkom i högreståndsmiljö på kontinenten.

En sådan gammal riddarvisa är "Herr Peter och Elinborg". För att helt kunna redogöra för den text som står på märkena har vi bätt om och fått hjälp av vår färöiske medlem Ingvard Jacobsen.

De fyra märkena har alla i övre högra hörnet en bild av en ringdans. Ingvard J. påpekar dock att just denna visa inte hör till de vanligare bland dem som sjungs till ringdanser, men den är fullt användbar för sådant ändamål. Språket i visan är modern färöiska. Texten har sålunda efter hand moderniserats, på samma sätt som skedde t.ex. i Sverige så länge dessa folkvisor var en levande del av folkkulturen.

Visan har hela 52 strofer, varav 4 är illustrerade på märkena. Själva omkvädet är icke medtaget på dem. Det är enkelt och vackert: "Nú lystir meg í dansin at gá, medan rósur og liljur tær grógva vael". Endast de tre sista orden behöver översättas till svenska: "... de gror (växer) väl".

I visan berättas om de unga älskande Paetur och Elinborg.

220 oyru: Leggur hann hendur á frúnnar háls - myntist vid hana blída" = Han lägger händerna om jungfruns hals och minnes henne så blid (eller gästfri). Ingvard J. påpekar att det senare ledet syftar på tidigare "träffar".

Sedan Elinborg lovat att vänta på sin Paetur i sju år, seglar denne ut i världen. När de sju åren gått, har Paetur ej återvänt, och Elinborg väntar otåligt.

250 oyru: "Elin stendur í glasglugga - saer hon út so vída" = Elin står vid glasfönster och ser så långt ut. Ingvard J. nämmer att det icke var så länge sedan man på Färöarna hade "gluggar" (= fönster) utan glas. Det uttryckliga nämmandet av glas i fönstret markerar alltså att hon var en förnäm dam.

Skeppet på detta märke medförde inte Paetur utan en köpman som berättar att Paetur gift sig med en förnäm dam i främmande land. Elinborg bestämmer sig för att fara och hämta sin Paetur. När hennes bror icke vill hjälpa henne, klär hon sig själv och sina tärnor i manskläder och seglar iväg. De kommer efter en farofylld resa till Paeturs riddarborg, och i sin förklädnad till man går Elinborg in och anklagar Paetur för att han svikit löftet till sin trolovade. Paetur känner emellertid igen henne.

350 oyru: "Harra Paetur snúdist yvir bordid fram vid silvurskál í hendi" = Herr Paetur ilar över golvet fram med silverskål i handen.

Till sin gemål fru Ingeborg säger han att han vill "följa sin brorson" tre dagar på hans vidare resa. Kommer han inte tillbaka på fjärde dagen skall hon inte vänta vidare på honom. Ingeborg svarar att det inte är någon brorson, ty på håret syns det att det är en kvinna. Elinborg och Paetur beger sig dock till skeppet och då det lägger ut, ropar Elinborg stolt till den på stranden stående Ingeborg:

450 oyru: "Liv nú vael, frú Ingibjörg, vid títt elvargangi". Ordet "elvargangi" är enligt Ingvard J. svåröversatt. "Elvar" är på svenska "älvor" (danska "alfer"). Meningen är ungefär "Lev nu väl, fru Ingeborg, med dina tankar (minnen?)".

"Jag har nu fått min fästman tillbaka, som jag lånat dig så länge", fortsätter Elinborg, och så seglar de bägge hem och håller bröllop och lever lyckliga.

Så var den sagan (visan) all. Men begick inte Paetur tvegifte?

Några tips om bestämningen av kronstämplarna

Det är ju rätt ovanligt, att ett enstaka frimärke med stämpel av typen "krona och posthorn" fått stämpeln så fullständig, att alla bokstäverna i Ortsnamnet kommit med på märket. Stämplarna var ju något bredare än de frimärken, som användes under kronstämpel-tiden.

Har man nu ett frimärke med en ofullständig kronstämpel är det en ofta trevlig - och någon gång t.o.m. lönande - uppgift att försöka

bestämma, vilken stämpel det rör sig om. Utgångspunkten blir då de förefintliga och läsbara bokstäverna samt deras läge i förhållande till kronan och posthornet. Kommer t.ex. en stämpel av typ II med bokstäverna FLAT från Flatey eller från Flateyri?

Först gäller det att icke glömma bort att bestämma grundtypen på stämpeln (typ I, II eller III) med hjälp av antalet ringar (se Facit eller Íslenszk frímerki). Det har hänt att den enkla stämpeln FLATEY av typ I utbjudits på auktioner med ett pris som svarat mot en FLATEY typ II (mer än 100 gånger så värdefull).

Sedan grundtypen bestämts, gäller det att med hjälp av listorna i frimärkskatalogerna över förekommande stämplrar räkna ut, vilken stämpel man har på det granskade märket. Härvid är det viktigt att känna till ett enkelt knep. Vid tillverkningen av kronstämplarna gavs varje bokstav i namnet lika stort utrymme, oberoende av om bokstaven var smal (I) eller bred (M) i sig själv. Sedan inplacerades namnet symmetriskt över kronan. Detta leder till att korset i toppen av kronan pekar på mittersta bokstaven i namn med udda antal bokstäver och på mellanrummet mellan de två mittersta bokstäverna, om namnet har ett jämnt antal bokstäver. (En liten förskjutning i förhållande till detta kan förekomma, se t.ex. Facits bild av stämpeln KEFLAVIK, typ I, där korset pekar mot högra delen av L i stället för mitt emellan L och A.) I HVAMMSFJÖRDUR (13 bokstäver) pekar alltså korset på sjunde bokstaven, F. FLATEY och FLATEYRI kan alltså skiljas åt, även om endast FLAT är synligt: i förra fallet skall korset peka mellan A och T, i det andra mellan T och E.

Man behöver inte alltid kunna se själva korset på kronan. Av synliga delar av kors och krona kan man ofta bestämma var korset bör sitta (kanske utanför märket). Har vi ettärke, varav bara framgår att namnet börjar med HA, men däremot åtminstone delar av kronan och posthornet finns med, kan man räkna ut vart korset pekar och skilja mellan HAGANES och HARASTADIR genom att bedöma hur många bokstäver som ryms före "korset".

Naturligtvis hjälper inte alltid denna enkla metod. Om man bara kan komma fram till att namnet slutar på FJÖRDUR och har sju bokstäver före detta slut, finns det fyra stämplrar av typ I som passar in.

Slutligen kan nämnas att några stämplrar av typ II är lätt igenkännliga på att de innehåller små bokstäver. Endast initialbokstaven är stor i stämplarna Háls, Hóll, Stórinúpur och Vedrará. Stórinúpur har dessutom de bekanta "kuggarna" på yttre cirkelns utsida.

25 och 40 aur
Christian X
(glesa linjer)
ännu en gång

I rapporterna 52 och 53 har vi, med utgångspunkt i Leif Fuglsigs intressanta upptäckter, behandlat de två färgerna, som fanns på vartdera av dessa märken.

Folmer Østergaard har nu gjort en inventering av sin stora brevsamling och noterat datum för användningen av märkena i de olika färgerna. Hans resultat överensstämmer väl och kompletterar de som rapporterats av Sir Athelstan Caröe. Intressant är att av 7 brev med "1921 års färger" (25 aur röd och 40 aur blå) alla är avstämplade under åren 1922-24. Något exempel på dessa märkens användning efter 1 oktober 1925 fanns alltså ej med, vilket kan göra det ännu något mera troligt att det exemplar, avstämplat 1926, som rapporterades av Sir Athelstan, icke är något bevis för att postverket fortsatte att sälja 1921 års upplaga efter baxe- och därmed färgändringen den 1 oktober 1925.

Leif Fuglsigs upptäckter var ju dels att nytrycket av 25 aur 1930 var i färgerna brun/grön och icke röd, som alla tidigare källor angivit, dels att ett nytryck 1930 av 40 aur lila tycktes vara totalt okänt (utom i gamla Kohls handbok). Nu meddelar Folmer Østergaard, att han redan 1973 underrättade en av författarna till den samma år utgivna isländska handboken om den felaktiga uppgiften däri rörande färgen på 1930 års tryck av 25-aur-märket. Tyvärr tycks denna rättelse ingenstans ha blivit publicerad eller eljest vidarebefordrats till Jón Adalsteinn Jónsson, eftersom felet går igen i Jónsbók.

Vi skall också nämna, att det faktiskt icke bara är Kohl, som haft den rätta upplagan på 40 aur lila (207.000 och icke 107.000). Den har också funnits upptagen i katalogen Íslenzk frímerki.

Nätta små objekt för Ditt album?

I rapport 52 nämnde vi att Islands dyraste helark, det unika þrír-arket av Facit 36+37, sålts i Sverige för 264.000 kr enl. resultatlista från en auktion. Arket tycks plötsligt ha undergått en märklig värdestegring, ty i mars 1983 fanns det utbjudet på en schweizisk auktion för ett minimipris, inkl. provisionen, av - i svenska kronor räknat - 666.000 kr. Vi vet inte om det såldes.

Detta ark ligger i pris dock åtskilliga hästlängder efter det berömda tjänsteschildingbrevet med 22 st. 8 sk och ett 4 sk märke. Brevet - kallat "bibelbrevet", eftersom det uppges ha för ett tiotal år sedan påträffats i Island instuckat i en gammal bibel - har utbjudits på en annan schweizisk auktion med ett "uppskattat pris" (alltså icke minimum) av Sfr. 300.000, vilket inkl. provision omräknat ger fabulösa 1.250.000 svenska riksdalrar! Det såldes för ett ännu mera fantastiskt pris, nämligen Sfr. 340.000, vilket inkl. provision motsvarar något över 1.400.000 svenska kronor. Detta är alltså det garanterat dyraste objektet inom isländsk filateli. Det uppges att köparen är en schweizare, som nu håller på att bygga upp en stor samling Island.

Sigurdur Thórarinsson avliden

I februari i år avled en islänning, som - fast han veterligen icke var filatelist - torde vara bekant för många av våra svenska medlemmar, nämligen professor Sigurdur Thórarinsson. Han var geolog och Islands världsberömd vulkanexpert. Hans kontakter med Sverige grundlades under studietiden vid Stockholms högskola (nuvarande Stockholms Universitet), där han förvärvade sin doktorsgrad och blev docent 1944. Han blev sedan professor i Reykjavík.

Porslinsplattor katalog

I slutet av listan över objekt i vårauktionen upptogs ett antal porslinsplattor med angivna "JAJ-nummer". Dessa nummer, som säkert förbryllat många medlemmar, var närmast avsedda för våra medlemmar i Island, vilka i stort sett är de enda som hittills haft tillgång till den katalogisering som gjorts av Jón Adalsteinn Jónsson av de plattor, som gjorts i Island som ett led i och ett uttryck för samarbetet mellan Félag Frímerkjasafnara, å ena sidan, och Islands-samlarna samt Islandsklubben i Göteborg, å den andra sidan.

Eftersom vi i våra rapporter inte tidigare haft med någon översikt över dessa plattor, som betraktas som intressanta samlarobjekt både i Sverige och i Island, kan det vara på tiden att här i sammandrag återge Jón Adalsteinn Jónssons katalogisering, som publicerats i Félag Frímerkjasafnaras 25-årsskrift 1982, s. 70-71.

<u>Nr</u>		<u>Upplaga</u>
1	Text: "Íslandsför 15.-22.VI 1970/Ísland-Sverige/ Félag Frímerkjasafnara" Bild: Íslandsfalk i fjordlandskap	182
2	Text: "Íslandsför 10.-30.VI 1971/Ísland-Sverige" Bild: Hästar	200
3	Text: "Íslandssamlarna Sverige - Hälsning från F.F. Reykjavík" Bild: Stämpeln "Allting 72" (använd vid Íslands- samlarnas utställning med detta namn på Postmuseum, Stockholm)	35
4	Text: "Íslandssamlarna" (gjord 1972) Bild: Íslandsfalk i blå sköld	100
5	Text: "Íslandsför september 1973/Ísland Sverige" Bild: 2 kr-märket Vestmannaeyjar av 1950	175
6	Bild: 50 aurar Alltingsmärket av 1930 (gjord 1974)	200
7	Bild: 2-skildingmärket av 1873 (gjord 1975)	200
8	Bild: 4-skildingmärket av 1873 (gjord 1980)	150

Ordet "Íslandsför" betyder naturligtvis "Íslandsfärd" (inte "Íslandsföreningen", som felaktigt stod i auktionslistan). Plattorna 1, 2, 5 och 6 har direkt samband med de Íslands-resor som ordnats av Axel Miltander och Göteborgs-klubben. Nr 3 och 4 har tillkommit i anslutning till vår egen förenings 10-årsjubileum, varvid nr 3 medfördes till Stockholm av en inbjuden delegation från F.F. Nr 7 och 8 tillkom vid Göteborgs-klubbens 10- resp. 15-årsjubileum.

Platta nr 4 är den som i flera år har använts som pris i Íslandssamlarnas "landsortslotteri".

Det kan nämnas, att F.F. också låtit göra en platta med Reykjavík-utställningen FRÍMEX 77:s symbol. Denna platta utdelades till utställarna.

Vid F.F:s gruppresa till Stockholmia 74 medfördes och utdelades till många av vår förenings medlemmar en trevlig askkopp med texten "Félag Frímerkjasafnara/Ísland-Sverige/Stocholmia 74" (obs "tryckfelet" i "Stocholmia") och bild av 2 skilding 1873 samt brevbärare från den tiden.